

Raad van Advies van Curaçao

JAARVERSLAG
2016

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

1. **Waarom het recht moet heersen**

Brievenbussen	008
Van Magna Charta tot “I have a dream”	008
Rechten of gunsten	009
Procedure is alles	009
Ruimte voor dynamiek	010
Drie machten of drie-eenheid	011
Maar democratie moet het zijn	012
Een gezamenlijke verantwoordelijkheid	012
De Raad van Advies	012
Nogmaals brievenbussen	013
Ruimte voor de politiek	014
Kleinschalig Curaçao	014

2. **De bedrijfsvoering**

De samenstelling van de Raad	018
De werkzaamheden van de Raad	018
Externe contacten van de Raad	018
De samenstelling van het Secretariaat	020
De werkzaamheden van het Secretariaat	020

3. **De “productie” van de Raad in het jaar 2016**

In- en uitstroom	024
Behandeling	024
Vastgestelde gemiddelde adviestermijn	024
Verzoeken om spoedadvies	026
Kwaliteit van wetgeving	026
Dicta in 2016	028
Conclusie gegeven dicta in 2016	028

4. Toetsing aan grondrechten in het jaar 2016

Inleiding	032
4.1 Het actief kiesrecht	
1. Doelstelling van het initiatiefontwerp	033
2. De verenigbaarheid van het initiatiefontwerp met het Statuut en de Staatsregeling	033
3. De verenigbaarheid van het initiatiefontwerp met het internationaal recht	034
4.2 Het passief kiesrecht	
1. Doelstelling van het initiatiefontwerp	036
2. De verenigbaarheid van het initiatiefontwerp met de Staatsregeling	036
3. De verenigbaarheid van de beoogde beperking met het internationaal recht	037
4.3 Het discriminatieverbod	038

5. Aanvullende cijfers en algemene informatie over de Raad

6. Bijlagen

A. Nevenfuncties en –nevenwerkzaamheden van de Ondervoorzitter en de leden van de Raad van Advies van Curaçao in het jaar 2016	044
B. Gebruik door de Raad van Advies van vaste dicta per categorie ontwerpregeling	046

Voorwoord

De Raad van Advies brengt elk jaar een verslag uit, waarin een samenvatting van de werkzaamheden en een aantal van de uitgebrachte adviezen met belanghebbenden en het bredere publiek gedeeld wordt. De verslagen bevatten cruciale informatie die voor de gehele gemeenschap van belang is en de Raad vindt het belangrijk dat deze gelezen wordt. Er werd een werkgroep ingesteld die zich boog over de nodige veranderingen om het verslag aantrekkelijker te maken. Deze werkgroep kwam met de volgende conclusies en aanbevelingen:

- het verslag moest compacter worden;
- de informatiewaarde moest hoog zijn;
- de algemene informatie op de website van de Raad van Advies moest waar nodig aangevuld worden met de in voorgaande jaarverslagen voorkomende algemene informatie. Daardoor kan het jaarverslag vooral de relevante informatie over het verslagjaar zelf bevatten en voor het overige slechts verwijzen naar de website.
- in elk geval moest rekening worden gehouden met de lijnen en indeling zoals gepresenteerd in het Jaarverslag 2015 (zie inhoudsopgave).

Voor de toekomstige vorm van het verslag kiest de Raad bovendien voor 'digitalisering'. Dit jaar brengt de Raad daarom voor de laatste keer een gedrukte versie van het jaarverslag uit. Vanaf het volgende verslagjaar zal de integrale tekst van het verslag uitsluitend op de website van de Raad beschikbaar zijn. Met deze aanpassingen slaat de Raad een nieuwe weg in om het jaarverslag voor een zo groot mogelijke doelgroep aantrekkelijk, informatief en prettig leesbaar te maken.

Elk jaar wordt naast de werkzaamheden en adviezen van de Raad ook aandacht besteed aan een actueel onderwerp. Dit jaar is gekozen voor 'The rule of law', de basisnormen waarop onze samenleving rust en die ervoor zorgen dat het een rechtvaardige samenleving is. Dit onderwerp is actueel en relevant en de Raad hoopt met de bijdrage in dit verslag ook uw aandacht als burger op het onderwerp te vestigen. Nieuw is daarbij dat de Raad dit deel van het jaarverslag dit jaar door een derde heeft laten verzorgen. Wij danken prof. mr. Arjen van Rijn voor zijn zeer waardevolle bijdrage aan dit verslag.

Rest mij slechts een woord van dank uit te spreken aan de staf en het personeel van de Raad van Advies van Curaçao, evenals aan de leden. Zonder uw nimmer aflatende inzet en enthousiasme, uw kennis en deskundigheid was het niet mogelijk om resultaat te boeken.

Ik wens u veel leesplezier!

Waarom het recht moet heersen

1

Brievenbussen

Begin 2015 besloot de minister van Verkeer, Vervoer en Ruimtelijke Planning een experiment te starten met het plaatsen van *community boxes* in sommige wijken van Curaçao, zodat de postbezorging in plaats van per afzonderlijk huis via groepsgewijs geplaatste brievenbussen zou kunnen gaan plaatsvinden. De proef was gestart “ook al scheppen de bestaande wettelijke voorschriften daar thans nog niet de benodigde ruimte voor”, aldus de minister zelf in de preambule van haar beschikking. Pas in september 2016 werd alsnog met terugwerkende kracht tot januari 2015 een wettelijke grondslag speciaal voor deze brievenbusproef én voor een definitieve uitrol van de *community boxes* gecreëerd. Het kwam de minister op kritiek, onder meer van de ombudsman te staan.

Hoe erg is dat eigenlijk, wanneer een overheidsmaatregel pas achteraf een wettelijke basis krijgt? De wereld gaat er niet aan ten onder. Tegelijk gaat het hier om een van de cruciale onderdelen van het bouwwerk, dat wij plegen aan te duiden als de *rule of law* oftewel de heerschappij van het recht: de basisnormen waarop ons bestel rust en die ervoor zorgen dat onze samenleving een rechtvaardige en humanitaire samenleving kan zijn. Die basisnormen zijn in de constituties van democratisch geregeerde landen rondom de wereld verankerd, ook in die van Curaçao. Dat is niet toevallig, want een democratie verdient dat kostbare predicaat alleen als het politieke proces zich beweegt binnen het kader van de *rule of law*. Aan de andere kant kan de *rule of law* alleen bestaan binnen een democratische context. Democratie en *rule of law* zijn op elkaar aangewezen. Dit essay staat stil bij de vraag wat dit voor ons betekent.

Van Magna Charta tot “I have a dream”

Het heeft vele eeuwen geduurd om te komen tot waar we nu zijn. De boog reikt van de Magna Charta tot Martin Luther King. En bijzondere mijlpaal vormt de Franse revolutie van 1789 met haar *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*, die verkondigde dat alle mensen vrij en met gelijke rechten worden geboren, dat de oorsprong van iedere soevereiniteit bij het volk ligt en dat alle burgers het recht hebben, persoonlijk of door hun vertegenwoordigers, aan de totstandkoming van de wet als uitdrukking van de algemene wil mee te werken. Daarin komt op magistrale wijze tot uitdrukking hoe zeer menselijke vrijheid en gelijkheid en de deelname aan het politieke proces en aan de besluitvorming op basis van vrijheid en gelijkheid met elkaar samenhangen. Zonder democratie is er geen vrijheid en gelijkheid, zonder vrijheid en gelijkheid is er geen democratie. In de westerse cultuur bestaat grote eensgezindheid over wat daartoe in essentie behoort: de trias politica, die inhoudt dat spreiding van wetgeving, bestuur en rechtspraak over verschillende ambten nodig is teneinde machtsmisbruik tegen te gaan; de erkenning van de fundamentele individuele rechten en vrijheden, omdat alleen zo persoonlijke ontplooiing, sociaal welzijn en de deelname aan het politieke proces mogelijk is; democratie als regering van het volk, door het volk en voor het volk en democratisch tot stand gekomen wetgeving als ultieme uiting daarvan. Daarbij behoort de meerderheid die de macht uitoefent de rechten van de minderheid te respecteren, wel wetende dat de meerderheid van vandaag de minderheid van morgen kan zijn. Tot die beginselen waarop de democratische rechtsstaat rust behoort *last but not least* ook de heerschappij van het recht, de *rule of law*. Samen vormen die beginselen de ruggengraat van onze samenleving.

1. WAAROM HET RECHT MOET HEERSEN | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

Rechten of gunsten

De *rule of law* is een begrip dat verschillende facetten kent. Allereerst valt daaronder het legaliteitsbeginsel, dat we bij de community boxes tegenkwamen en dat inhoudt dat elk overheidshandelen op een wettelijke grondslag moet berusten. Zonder wettelijke grondslag is er geen bevoegdheid voor de overheid om te handelen, omdat anders plichten tot willekeur en rechten tot gunsten zouden worden. Toen in 2013 in Curaçao de pensioengrens werd verhoogd van 60 tot 65 jaar, kregen de toen 57- en 58-jarigen de kans om alsnog eerder dan op hun 65ste met pensioen te gaan, mits ze daarvoor pensioenaanspraken inleverden. Degenen die gelijk op hun 60ste verjaardag vertrokken, werden met 30% gekort, 6% voor elk jaar. Vanwege het grote nadelige effect hiervan en omdat er inmiddels geld over was, besloot de minister van Financiën eind 2016 de pensioenkorting die op deze groep was toegepast alsnog met terugwerkende kracht te halveren. Wie gunt dat de vroegtijdig gepensioneerden nou niet? Alleen: het douceurtje werd gegeven zonder dat de Landsverordening Algemene Ouderdomsverzekering was gewijzigd. Dat heeft meerdere gevolgen. Niet alleen

deelt de regering eigenmachtig cadeaus uit, waardoor een recht een gunst wordt, maar ook wordt het parlement de gelegenheid ontnomen om mee te beslissen over een maatregel die forse financiële gevolgen heeft. In een rechtsstaat kan dat niet zomaar. Over zo'n maatregel behoort een publiek debat plaats te vinden op de plek die de constitutie daarvoor dwingend heeft aangewezen, namelijk in de Staten, waar de belastingbetalers worden vertegenwoordigd. Het legaliteitsbeginsel is veel meer dan alleen een formaliteit, het zorgt ervoor dat de democratie, de burgers dus die samen dit land vormen en maken, niet buitenspel wordt gezet.

Procedure is alles

Naast het legaliteitsbeginsel kent de *rule of law* ook een procedureel aspect, namelijk de eis dat het recht volgens duidelijke en vastomlijnde procedures tot stand komt en wordt uitgevoerd. Dat geldt zowel voor wetgeving als voor bestuurshandelingen en rechterlijke beslissingen, kortom voor het hele samenspel tussen het parlement, de regering en de rechtspraak. Niet voor niets is een belangrijk deel van het Curaçaose recht dan ook gewijd aan het vastleggen van procedures. De Staatsregeling geeft de basisregels hoe wettelijke regelingen worden vastgesteld. De eisen die aan bestuursbesluiten worden gesteld liggen deels vast in specifieke wettelijke regelingen, deels vloeien ze voort uit ongeschreven beginselen van behoorlijk bestuur, door de rechter geformuleerd, waaronder de eis dat besluiten van bestuursorganen zorgvuldig moeten worden voorbereid op basis van *fair play*. De manier waarop rechters tot hun beslissingen moeten komen is gedetailleerd vastgelegd in het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de Landsverordening administratieve rechtspraak. Al deze regels moeten

⌚ Niet voor niets is een belangrijk deel van het Curaçaose recht dan ook gewijd aan het vastleggen van procedures⌚

bovendien aan de principes van *fair trial* die in het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM) zijn gegarandeerd en op de naleving waarvan het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg toezicht houdt. De rule of law eist dat vastgelegde procedures ook daadwerkelijk worden gevolgd. Basale zekerheden komen anders in het geding.

In zijn boek *The Morality of Law* formuleerde Fuller acht formele eisen waaraan wetten behoren te voldoen: ze moeten algemeen en voor iedereen kenbaar zijn, mogen niet terugwerken, moeten begrijpelijk, consistent, uitvoerbaar, solide en congruent zijn. Hij noemde dit “the inner morality of law”. Deze eisen zeggen niet rechtstreeks iets over de inhoudelijke kwaliteit en aanvaardbaarheid van wetgeving, maar geven daaraan indirect wel richting. Het zijn de ingrediënten voor de overtuigingskracht van wetten. De door Fuller gehanteerde principes zijn overigens net zo valide voor beslissingen van het bestuur en van rechters alsmede voor de bij de besluitvorming behorende procedures. Ook “the inner morality” is een essentieel element van de rule of law.

Voor zover de *rule of law* procedures eist en een formele kwaliteitsstandaard hanteert waaraan het recht moet voldoen, is zij “waardenvrij”. Formaliteiten en procedures alleen garanderen nog geen rechtvaardige samenleving, al dragen zij daar via het creëren van voorspelbaarheid en zekerheid wel in belangrijke mate aan bij. Van belang is uiteindelijk echter net zozeer het inhoudelijk-ethische aspect van het recht. In de kern kan dit inhoudelijk-ethische aspect worden omschreven als de ambitie om bij te dragen aan de verwezenlijking van *liberté, égalité et fraternité*, van vrijheid, gelijkheid en gemeenschap, die uitwerking heeft gekregen in tal van andere nationale en internationale

En hoe dan ook vereist het discriminatieverbod in beginsel gelijke behandeling door alle paren die duurzaam samenleven, ongeacht *sexe*

documenten, waaronder de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties.

Ruimte voor dynamiek

Dit alleen maakt uiteraard nog lang niet het precieze hoe en wat van die waarden duidelijk. Daarover bestaan grote verschillen in opvatting tussen mensen en samenlevingen, al gelang de eigen geschiedenis, achtergronden en overtuigingen. En dat is ook goed zo. Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, de hoeder van de fundamentele rechten ook voor Curaçao, geeft zich hiervan uitdrukkelijk rekenschap. Zo erkent het dat de grondrechten in elk land weer een net iets andere invulling kunnen krijgen, via de beperkingen die het nationale recht aan de uitoefening van grondrechten stelt. Zulke verschillen zijn aanvaardbaar, zolang de kern van een grondrecht maar niet wordt aangetast. Tegelijk hanteert het Hof wel het principe van

1. WAAROM HET RECHT MOET HEERSEN | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

een “dynamische interpretatie” van de grondrechten, hetgeen betekent dat in het licht van een veranderende samenleving en veranderende opvattingen sommige situaties onder de bescherming van het EVRM moeten worden gebracht hoewel daar vroeger niet aan gedacht was of dit zelfs uitdrukkelijk niet beoogd was.

Het Hof hoedt zich er bij het verschuiven van de grenzen van de bescherming van grondrechten in het algemeen wel voor om al te ver voor de troepen uit te lopen. Zo is het recht om te huwen anno 2017 in termen van het EVRM nog altijd voorbehouden aan één man en één vrouw, zoals dat in 1950 ook bedoeld was. Voor een algehele erkenning van het homohuwelijk ziet het Hof nog geen ruimte, omdat daarover de opvattingen tussen de lidstaten van de Raad van Europa nog altijd te veel uiteenlopen. Een consensus is inderdaad nog lang niet in zicht. Ook binnen het Koninkrijk huldigen de landen onderling verschillende opvattingen over het homohuwelijk. Wel heeft het Straatsburgse Hof inmiddels te kennen gegeven dat ook in landen zonder homohuwelijk de overheden tenminste enige vorm van partnerregistratie behoren mogelijk te maken. En hoe dan ook vereist het discriminatieverbod in beginsel gelijke behandeling voor alle paren die duurzaam samenleven, ongeacht sexe. Het voorbeeld maakt duidelijk dat de rechter zijn grenzen kent maar tegelijk een actieve bijdrage levert aan de rechtsvorming. Dat doet hij echter nooit alleen, maar als het goed is als luisterend oor van de samenleving, in het kader van welomschreven procedures met hoger en hoogste beroep, en ingebed in een brede, vaak grensoverschrijdende ontwikkeling.

Drie machten of drie-eenheid

Daarmee zijn we beland bij de scheiding der machten, die eveneens een essentiële voorwaarde vormt voor een goed

functioneren van de *rule of law*. Montesquieu ging in zijn boek *Over de geest van de wetten* nog uit van een strikte scheiding tussen het maken van de wet, het uitvoeren ervan en de controle op de juiste toepassing van de wet. Hij pleitte ervoor om deze drie functies aan drie verschillende machten op te dragen: de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht. Dat was een geniale gedachte, die sindsdien in de hele wereld navolging heeft gevonden.

De praktijk is echter een stuk minder digitaal dan het oorspronkelijke concept. Curaçao vormt daarop geen uitzondering. Zo is in Curaçao de totstandkoming van landsverordeningen niet volledig aan de Staten voorbehouden, maar is daarvoor tevens de medewerking van de regering vereist. Daarnaast mogen de regering en individuele ministers allerlei uitvoeringsregels vaststellen waaraan de Staten helemaal niet te pas komen. Dat gebeurt om redenen van efficiency en is ook begrijpelijk, zolang via een precieze omschrijving van de bevoegdheden van de regering maar helder is welk deel van de macht de Staten precies uit handen geven. En natuurlijk is het ook nodig dat de Staten effectieve controle blijven uitoefenen op wat de regering ermee doet. Als derde zuil van de trias politica ten slotte is - zoals al gezegd - ook de rechter niet louter mechanisch bezig. Zijn activiteit bestaat lang niet alleen uit het controleren of de wet op de juiste wijze is toegepast. Rechterlijke beslissingen gaan vaak veel verder en voegen een extra dimensie toe aan de werking van regels, doordat zij zeggen hoe die moeten worden uitgelegd en toegepast. Tussen wetgever, bestuur en rechter bestaan dus heel veel dwarsverbanden. Ze bemoeien zich voortdurend met elkaar. Dat hoeft niet erg te zijn, zolang de primaire verantwoordelijkheden maar duidelijk zijn. Juist de synergie tussen wetgever, bestuur en rechter maakt dat er uiteindelijk “recht” ontstaat dat de legitimiteit heeft om te “heersen”.

Maar democratie moet het zijn

Ook de laatste essentiële schakel in dit gecompliceerde samenspel van krachten, het democratische principe, is in hoge mate een open norm. De invulling daarvan verschilt van samenleving tot samenleving en wordt bepaald door traditie en cultuur. De harde kern van die norm zijn vrije en geheime verkiezingen op basis van *one man one vote*, een principe dat zowel in het Statuut als in de internationale mensenrechtenverdragen is vastgelegd en waarover niet valt te marchanderen. Met vrije en geheime verkiezingen staat en valt alles. Daarbij is essentieel dat de invloed die de burger op het functioneren van het systeem heeft een reële invloed is. Dat is in beginsel het geval als periodiek sprake is van een verkiezing die kan leiden tot een wisseling van de wetgevings- en regeringsmacht. Voor het overige is de wijze waarop de invloed van de kiezer op de regeringsmacht wordt geregeld vooral een kwestie van lokale smaak. Daarmee is niet gezegd dat verschillen in aanpak er niet toe doen. Een ideaal systeem is er echter niet en de discussie hierover staat nooit stil.

Een gezamenlijke verantwoordelijkheid

Een goed functioneren van de democratische rechtsstaat en de naleving van de *rule of law* als onlosmakelijk onderdeel daarvan is niet de verantwoordelijkheid van één persoon of orgaan, maar de gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, burgers en hun vertegenwoordigers. Binnen de overheid gaat het om alle ambten en organen die betrokken zijn bij de totstandkoming en uitvoering van wetgeving en besluiten. Burgers moeten verantwoordelijkheid tonen door actieve betrokkenheid bij het maatschappelijk proces en door zo nodig via de rechter voor hun rechten op te komen. Het is de verantwoordelijkheid van de volksvertegenwoordigers om namens degenen die hun

het mandaat hebben gegeven als medewetgever correct, ethisch en in het belang van hun kiezers handelen en als controleur het handelen van de regering kritisch te volgen.

De Curaçaose variant op de *rule of law* voorziet niet in constitutionele rechtspraak. Daardoor kan de totstandkoming en de inhoud van landsverordeningen niet aan een rechter worden voorgelegd, tenzij er een grondrecht wordt geschonden. De opvatting dat de landsverordening onschendbaar is, berust op het adagium dat “the king can do no wrong.” Met het verschil dat de koninklijke onschendbaarheid is verbonden met het verbod voor de koning tot het nemen van zelfstandige beslissingen. Op zo’n manier kan de onschendbaarheid inderdaad weinig kwaad. Bij de wetgever ligt dat anders, die kan zo ongeveer elke beslissing nemen, en dus ook juridisch verkeerde beslissingen. Maar omdat het gaat om de hoogste wil van het volk, zou daar geen rechter tussen mogen staan. Over die keuze is discussie mogelijk, maar nu zij aldus is gemaakt, draagt de wetgever zelf wel een extra zware verantwoordelijkheid om te waarborgen dat zijn producten voldoen aan alle maatstaven van de *rule of law*.

De Raad van Advies

Vanwege de afwezigheid van een constitutionele rechter is ook een bijzondere rol weggelegd voor de Raad van Advies, die als wettelijke taak heeft de kwaliteit van wetsontwerpen vooraf op hun juridische en inhoudelijke kwaliteit te beoordelen. Als onafhankelijk adviseur vervult de Raad van Advies die rol adequaat. Consequent worden formele en inhoudelijke tekortkomingen onder de aandacht van de wetgever gebracht. Die worden wel vaak maar lang niet altijd gevolgd. Het wetgevingsproces kan hardnekkig zijn. Naar aanleiding van de ontwerplandsverordening

“Zolang een maatregel niet terugwerkend nieuwe financiële lasten oplegt of andere apert onredelijke effecten heeft, mag er heel veel”

financieel beheer 2016 schreef de Raad aan de regering: “De Raad constateert dat de kwaliteit van het ontwerp zowel inhoudelijk als wetstechnisch voor verbetering vatbaar is. De Raad heeft in het verleden reeds aan de regering verzocht om de te betrachten zorgvuldigheid bij het opstellen van ontwerpen van wettelijke regelingen aan te scherpen. De Raad vraagt opnieuw aan de regering aandacht te geven aan de eisen van kwaliteit waaraan een ontwerpregeling moet voldoen.” Bij gebreke van een constitutionele rechter rust op Staten en regering hunnerzijds de verplichting om extra goed te luisteren naar wat de Raad van Advies zegt. Uiteraard kan er geen verplichting bestaan om de adviezen van de Raad over te nemen. Dat zou het democratische primaat van de wetgever doorkruisen. Omdat de wetgever zijn eigen heer is, is het echter wel van belang dat hij secuur werkt. Dit vereist onder meer dat hij ten minste helder motiveert waarom hij een advies niet overneemt.

Even belangrijk is dat de Raad van Advies ook wordt gehoord als lopende het wetgevingsproces sprake is van ingrijpende c.q. fundamentele wijzigingen in het ontwerp.

Die verplichting wordt niet altijd strikt nageleefd, overigens ook niet elders in het Koninkrijk. Dat maakt het niet minder van belang. Het achterwege laten van een additionele adviesaanvraag vormde in juli 2016 voor het Constitutioneel Hof van Sint Maarten zelfs reden om de Landsverordening Integriteitskamer van dat land te vernietigen. Hiermee wilde het Hof het belang van “de rol van de Raad van Advies en diens participatie in het wetgevingsproces, met het oog op de noodzakelijke rechtsstatelijkheid en bestuurlijke bedachtzaamheid in dat proces” voor eens en voor altijd onderstrepen.

Nogmaals brievenbussen

Terug naar de *community boxes*, die zo belangrijk werden gevonden dat de minister zonder wettelijke grondslag aan het experiment begon en het gebrek pas achteraf met terugwerkende kracht repareerde. Dit staat op gespannen voet met de rechtszekerheid en het willekeurverbod. Je moet een regel kunnen kennen op het moment dat je geacht wordt je eraan te houden. Toch geldt alleen in het strafrecht met zoveel woorden dat “geen feit strafbaar [is] dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling”. Voor de rest hangt de beslissing of een wettelijk voorschrift al dan niet met terugwerkende kracht wordt ingevoerd volledig af van het fatsoen van de wetgever. Zolang een maatregel niet terugwerkend nieuwe financiële lasten oplegt of andere apert onredelijke effecten heeft, mag er heel veel. Werkt een regel in het voordeel van de burger, dan kan het om redenen van *fairness* zelfs heel goed zijn om een regel terug te laten werken. De Raad van Advies adviseerde daarom in juni 2016 om een per 1 januari 2016 geplande verlaging van het winstbelastingtarief tot 22% alsnog met terugwerkende kracht in te voeren, nadat achteraf was gebleken dat dit per abuis niet was gebeurd.

Het verbod van terugwerkende kracht is dus een mooi principe, in de praktijk heeft het vaak de kracht van uitgerekt elastiek. De kans dat zoiets als het achteraf repareren van de grondslag voor het postbussen-experiment volgens de rechter niet geoorloofd zou zijn, is dan ook uiterst klein. Dat neemt niet weg dat elke ambtsdrager een bijzondere verantwoordelijkheid heeft om de *rule of law* serieus te nemen. Zeker in een situatie waarin je vooraf al beseft dat de basis ontbreekt en je ook zelf degene bent die de regels maakt, is het een kleine moeite om het gelijk goed te doen. Dit geldt ook wanneer “slechts” sprake is van een proef. Gebeurt dat niet, dan getuigt dat van onvoldoende respect voor de *rule of law*. Dat is een kwestie van fatsoen, de olie waarop onze democratie uiteindelijk loopt. Is aan die olie een tekort, dan kan het nog lange tijd goed gaan, maar uiteindelijk komt de motor droog te staan.

Ruimte voor de politiek

De *rule of law* begrenst en bewaakt het proces van politieke besluitvorming op allerlei manieren. Lang niet alles wat de politiek wil, is ook geoorloofd. Het zou echter een misverstand zijn om de *rule of law* te beschouwen als een knellend korset dat de politiek alleen maar in de weg zit. De *rule of law* is juist niet bedoeld om het democratische proces in de weg te zitten, maar behoort binnen de geldende principes maximaal ruimte te geven om de legitieme wensen van de kiezer te realiseren. Die maximale ruimte is een democratische must. De *rule of law* eist wel dat de wetgever en het bestuur zich bij het realiseren van hun politieke ambities houden aan via democratische procedures vastgestelde regels en aan de fundamentele rechten en waarden waaraan het land zich wilens en wetens heeft gebonden, omdat die waardevol zijn. Daarbij maakt het niet uit of een maatregel politiek als “goed” of

“slecht” moet worden beschouwd. Zolang zo’n maatregel maar voldoet aan de voorwaarden die de *rule of law* eraan stelt. Wie het met bepaalde regels niet eens is, kan die regels dan ook niet zomaar opzijshuiven, maar zal ze langs democratische weg moeten veranderen. Want dat kan, zolang het maar met inachtneming van de *rule of law* gebeurt. Dat zijn de regels van het spel, die ervoor zorgen dat veranderingsprocessen geordend verlopen. Het respect voor die regels en waarden maakt het democratische proces transparant, voorspelbaar en fair en daardoor de uitkomst ervan aanvaardbaar voor iedereen. Die regels en waarden willen besluitvorming via de achterdeur, willekeur en chaos voorkomen. Hoe nauwgezet de naleving, hoe beter dat is voor de publieke moraal en het vertrouwen in het systeem. Vandaar dat we ons zelfs over het ontbreken van een wettelijke grondslag voor het community boxes-experiment druk mogen en moeten maken.

Kleinschalig Curaçao

Curaçao verschilt niet in belangrijke mate van andere landen als het gaat om de wisselwerking tussen mensen, politiek en recht. Het is normaal dat daar enige spanning op staat, dat grenzen worden verkend. Dit houdt ons scherp. Op dit moment staan vele landen in de westerse wereld voor de uitdaging om te laten zien dat het systeem ook werkt als de consensus over de waarden die we delen lijkt af te brokkelen. Die tendens gaat ook aan Curaçao niet voorbij. In zoverre is Curaçao niet bijzonder. Wel maakt de kleinschaligheid van de Curaçaose samenleving het systeem hier extra kwetsbaar. Het welslagen van het systeem in een kleinschalige samenleving is afhankelijk van relatief weinig actoren, die elkaar bovendien in de regel goed kennen. Dat vereist een hogere mate van rolvastheid en misschien ook een hogere mate van fatsoen dan

1. WAAROM HET RECHT MOET HEERSEN | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

gemiddeld van de verschillende actoren die betrokken zijn bij de naleving van de *rule of law*, of het nu de Staten, de regering, de Raad van Advies, de Gouverneur, de Algemene Rekenkamer, de ombudsman of de rechter is. Het vereist ook moedige media, die de handel en wandel van deze instituties kritisch volgen, en *last but not least* mondige burgers die bereid zijn om hun politici ter verantwoording te roepen en op hun daden af te rekenen.

Dat zijn geen ouderwetse of oubollige termen met een verbleekte betekenis. Welke politieke mening we ook aanhangen, of we nu willen dat alles hetzelfde blijft of juist dat alles verandert, en of we het democratische proces

misschien op een andere wijze willen organiseren of juist niet, het is voor ons allen vooral ook in ons eigen belang om te blijven eisen en controleren dat de *rule of law* wordt nageleefd. De *rule of law* is het fundament van alles en zorgt er uiteindelijk voor dat we niet 's nachts van ons bed worden gelicht, een onbekend lot tegemoet. Daarom mogen we de *rule of law* nooit loslaten.

Op de website van de Raad in de rubriek "Jaarverslagen" is in het jaarverslag 2016 een uitgebreidere versie opgenomen van deze essay, geschreven door prof. mr. A. van Rijn.

Bijeenkomst in het Paleis van de Gouverneur op 16 mei 2016 ter afscheid van mevr. mr. drs. B.J. Doran-Scoop als Ondervoorzitter van de Raad van Advies.

De bedrijfs- voering

2

De samenstelling van de Raad

In 2016 is de samenstelling van de Raad twee keer gewijzigd. Mevrouw mr. drs. B. J. Doran-Scoop (ondervoorzitter) en drs. Ch. P. do Rego MBA zijn als lid afgetreden. Op 31 december 2016 bestond de Raad uit: mevrouw mr. L.M. Dindial (fungerend ondervoorzitter), dr. J. Sybesma, ing. G.W.Th. Damoen MSc, mevrouw drs. Ch. Alberto, mr. W.R. Flocker, mevrouw mr. R. Sillé en drs. H.T. van der Woude RC.

Volgens de interne gedragsregels over tegenstrijdige belangen, vastgesteld op 23 maart 2011, worden de nevenfuncties en -werkzaamheden van de ondervoorzitter en leden elk jaar bekendgemaakt (bijlage A). Op de website www.raadvanadvies.cw staan ook (verkorte) curricula vitae van de leden, de interne gedragsregels en het Landsbesluit profielschets ondervoorzitter en leden Raad van Advies (P.B. 2011, no. 11).

De werkzaamheden van de Raad

De Raad vergaderde in 2016 vierentwintig keer plenair, voorgezeten door de fungerend ondervoorzitter, met een gemiddeld aanwezigheidspercentage van 83,2%. De Werkgroep Bestuurlijke en juridische aangelegenheden vergaderde zes keer en de Werkgroep Economische en financiële aangelegenheden elf keer. De Werkgroep Educatieve en sociale aangelegenheden heeft niet vergaderd, aangezien de adviesverzoeken in de betreffende sfeer geen aanleiding gaven voor vergaderingen. Minder complexe verzoeken werden zoals gebruikelijk zonder werkgroepvergadering per e-mail voorbereid. De huidige samenstelling van de werkgroepen staat op de website www.raadvanadvies.cw. Naast de werkgroepen zijn er ook commissies ter voorbereiding van specifieke aangelegenheden, zoals de Commissie Jaarverslag.

De Raad heeft in het verslagjaar 54 adviesverzoeken afgedaan en twee ongevraagde adviezen aan de regering uitgebracht.

De Raad vergaderde in 2016 driemaal met H.E. de Gouverneur mevrouw L.A. George-Wout.

Op 10 maart en 16 mei 2016 heeft de Raad lunchbijeenkomsten bijgewoond bij H.E. de Gouverneur, ter gelegenheid van het afscheid van drs. Ch. do Rego MBA respectievelijk het afscheid van de ondervoorzitter mevr. mr. drs. B. Doran-Scoop. Op 21 november 2016 had de Raad overleg met H.E. de Gouverneur waarbij van gedachten is gewisseld over zaken van wetgeving en bestuur.

Externe contacten van de Raad

De minister-president

De voltallige Raad heeft op 14 maart 2016 een ontmoeting gehad met de minister-president tevens Minister van Algemene Zaken waarbij onder meer gesproken is over zaken van wetgeving.

Het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten

Op 14 maart 2016 maakte het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten kennis met de Raad. Tijdens dit kennismakingsbezoek informeerden genoemde colleges elkaar over hun taken en werkzaamheden. Verder wisselden zij van gedachten over het verbeteren van hun respectievelijke taken als hoogste adviseur van de regering en adviseur met betrekking tot de financiële situatie in de landen Curaçao en Sint Maarten en openbare lichamen.

2. BEDRIJFSVOERING | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

Bijeenkomst in het Paleis van de Gouverneur op 10 maart 2016, ter afscheid van drs. Ch.P. do Rego MBA als lid van de Raad van Advies.

De Raad van Ministers

Een delegatie van de Raad, bestaande uit de ondervoorzitter, lid Flocker en de secretaris, heeft op 23 maart 2016 een ontmoeting gehad met de Raad van Ministers.

Overleg tussen de Caribische adviesraden

De adviesraden van Aruba, Sint Maarten en Curaçao namen deel aan het Adviesradenoverleg op 22 april 2016 in Aruba. De delegatie van de Curaçaose Raad bestond uit de wnd. fungerend ondervoorzitter dhr. Damoen, de leden Sybesma en Flocker en de secretaris.

De Minister van Sociale Ontwikkeling, Arbeid en Welzijn

Op 25 augustus 2016 heeft een delegatie van de Raad, bestaande uit de fungerend ondervoorzitter, lid Sybesma en de secretaris, een ontmoeting gehad met de Minister van Sociale Ontwikkeling, Arbeid en Welzijn, mevrouw mr. R. Larmonie-Cecilia.

Het Ministerie van Financiën

De sectordirecteur Financieel Beleid en Begrotingsbeheer van het Ministerie van Financiën, mevr. drs. L. Melfor, gaf op 3 augustus 2016 een presentatie over de

ontwerplandsverordening tot vaststelling van de begroting van Curaçao voor het dienstjaar 2017, die door de regering ter advisering was voorgelegd aan de Raad.

De samenstelling van het Secretariaat

Het Secretariaat stond in 2016 onder leiding van mevrouw mr. C.M. Raphaëla (secretaris), ondersteund door mevrouw mr. I. Hiemcke, mevrouw mr. E.F. Roosje, mevrouw mr. W.A.M. Hu-a-ng, mevrouw mr. N.M. Eugenia (allen juridisch adviseur), drs. R. Anandbahadoer (financieel adviseur), mevrouw J.B. Elvilia-Seedorf (office manager), mevrouw D. Eugenia-Davelaar (administratief medewerker) en mevrouw S.M. Sambo (Interieurverzorgster/Bode).

De werkzaamheden van het Secretariaat

Om de taken van het Secretariaat goed te kunnen uitvoeren, hebben de secretaris en medewerkers geregeld contact met ambtelijke diensten, instellingen, de secretariaten van de Raden van Advies van Aruba en Sint Maarten, het secretariaat van de Raad van State en andere adviesorganen.

Op 10 maart 2016 brachten de heren Van Schendel en Blijd van de Stichting Juridische Documentatie een werkbezoek aan de secretaris.

Op 22 maart 2016 heeft de secretaris een lunchbijeenkomst gehad met de directeur van het Kabinet van de Gouverneur mr. P. Benschop en een medewerker van dat kabinet. Tijdens deze lunch spraken zij over onderwerpen van gemeenschappelijk belang.

De secretaris had op 24 maart 2016 in Curaçao overleg met de secretarissen van de Raden van Advies van Aruba en Sint Maarten. Ook hier werden onderwerpen van gemeenschappelijk belang besproken.

Op 31 augustus 2016 vond een gesprek plaats tussen de secretaris, dhr. R. Anandbahadoer, en de secretaris van het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten, drs. H.A. Twisk, wederom over onderwerpen van gemeenschappelijk belang.

Op 14, 15 en 16 november 2016 verzorgde het Secretariaat in Curaçao, in samenwerking met de Raad van State, een masterclass 'Zelfstandige bestuursorganen' voor een aantal juristen in overheidsdienst en juristen van de secretariaten van de Raden van de Advies van Curaçao, Aruba en Sint Maarten.

Door de aanstelling van mevrouw D. Davelaar-Eugenia en dhr. R. Anandbahadoer in dit verslagjaar is het Secretariaat op volle sterkte.

2. BEDRIJFSVOERING | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

~ Groepsfoto ter gelegenheid van de Masterclass 2016 “Zelfstandige Bestuursorganen” op 14 november 2016 in het Renaissance Curaçao Resort & Casino.

De 'productie' van de Raad in het jaar 2016

3

In- en uitstroom

In het jaar 2016 kreeg de Raad 63 verzoeken om advies, meer dan in het jaar daarvoor, en bracht over 54 van die verzoeken een advies uit.

De in- en uitstroom van adviesverzoeken voor de jaren 2015 en 2016 is weergegeven in tabel 1.

Behandeling

In tabel 2 is een verdeling gemaakt in categorieën van de adviesverzoeken die de Raad gedurende dit verslagjaar heeft ontvangen en per 1 januari 2016 nog in behandeling had en de uitgebrachte adviezen daarover, met de vergelijkende cijfers over 2015. De 60 ontvangen ontwerp-regelingen bestonden uit 21 ontwerp-landsverordeningen, 18 ontwerp-landsbesluiten, houdende algemene maatregelen, negen initiatiefontwerp-landsverordeningen, één voorstel van rijkswet en twee voorstellen voor algemene maatregelen van rijksbestuur.

Verder heeft de Raad twee ongevraagde adviezen uitgebracht en drie adviezen waarbij de regering het advies van de Raad vroeg over zaken van wetgeving of bestuur (artikel 64, vijfde lid, van de Staatsregeling in samenhang met artikel 19, tweede lid, van de Landsverordening Raad van Advies). De twee ongevraagde adviezen betreffen:

- het advies over de conflictbeslechting in het Koninkrijk ex artikel 12a van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, (d.d. 10 juni 2016, met kenmerk RvA no. RA/27-16-DIV), en;
- het advies over de Sanctieregeling Jemen 2016. (d.d. 9 november 2016, met kenmerk RvA no. RA/55-16-DIV)

In het verslagjaar zijn negen adviesverzoeken geretourneerd waarover de Raad geen advies heeft uitgebracht. De retournering had vooral te maken met het onvolledig zijn van de adviesverzoeken in de ambtelijke voorbereiding.

Vastgestelde gemiddelde adviestermijn

Wetgeving moet van goede kwaliteit zijn. Dat vereist een degelijke voorbereiding. Zoals alle deelnemers in het wetgevingsproces, heeft ook de Raad van Advies een redelijke termijn nodig om verantwoorde adviezen uit te kunnen brengen. Voor de advisering over ontwerp-regelingen moet zorgvuldig onderzoek gedaan worden, in het bijzonder door de medewerkers van het Secretariaat die de Raad inhoudelijke ondersteuning bieden. Een grondige analyse van het vraagstuk dat aanleiding gaf tot nieuwe wetgeving en raadpleging van relevante literatuur en jurisprudentie vergen de nodige tijd. In de uitoefening van zijn functie stelt de Raad 'de kwaliteit van de voorgelegde stukken in algemene zin' centraal. In geen geval mag snelle behandeling ten koste gaan van de kwaliteit. De Raad streeft ernaar, afhankelijk van de inhoud van een aangeboden adviesverzoek, een termijn van maximaal drie maanden aan te houden. Bij spoedadviesverzoeken hanteert de Raad in de regel een adviesperiode van zes weken. In dit verslagjaar was de gemiddelde adviesperiode voor spoedadviesverzoeken zes en een halve week en voor de overige adviesverzoeken dertien weken.

3. DE 'PRODUCTIE' VAN DE RAAD IN HET JAAR 2016 | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

Tabel 1. Overzicht in- en uitstroom adviesverzoeken

	2015	2016
In behandeling op 1 januari	10	8
Ingekomen in het verslagjaar	+/+ 50	+/+ 63
Geretourneerd	(-/-) 6	(-/-) 9
Ingetrokken		(-/-) 1
Afgedane adviesverzoeken	(-/-) 46	(-/-) 54
Per 31 december in behandeling	8	7

Tabel 2. Aantal ontvangen adviesverzoeken en uitgebrachte adviezen per categorie in de jaren 2015 en 2016

Categorie	Ontvangen adviesverzoeken		Uitgebrachte adviezen	
	2015 ¹	2016 ²	2015	2016
Ontwerpen van landsverordening (regeringsontwerpen)	24	25	21	21
Ontwerpen van landsbesluiten, h.a.m.	14	20	13	18
Initiatiefontwerpen van landsverordening	1	9	1	9
Voorstellen van Rijkswet	2	2	1	1
Ontwerpen van algemene maatregelen van Rijksbestuur		2	-	2
Voorstellen tot goedkeuring van verdragen (artikel 64, tweede lid, onderdeel b, van de Staatsregeling jo artikel 19, eerste lid, onderdeel b, van de Landsverordening Raad van Advies)	-	-	-	-
Zaken waaromtrent de regering het horen van de Raad van Advies nodig acht (artikel 19, tweede lid, van de Landsverordening Raad van Advies)	2	3	2	3
Totaal	43	61	38	54

¹ De ingetrokken c.q. geretourneerde adviesverzoeken zijn niet hierin inbegrepen. De Raad had in 2015 tien adviesverzoeken die de Raad in 2014 van de regering heeft ontvangen, nog in behandeling. Het betreft vier regeringsontwerplandsverordeningen, twee initiatiefontwerplandsverordeningen, één voorstel voor een amendement, twee adviesverzoeken over zaken van bestuur en één ontwerplandsbesluit, houdende algemene maatregelen. In de tabel is met deze adviesverzoeken rekening gehouden.

² De ingetrokken c.q. geretourneerde adviesverzoeken zijn niet hierin inbegrepen. De Raad had in 2016 acht adviesverzoeken die de Raad in 2015 van de regering heeft ontvangen, nog in behandeling. Het betreft vier regeringsontwerplandsverordeningen, één voorstel voor een rijkswet en drie ontwerplandsbesluiten, houdende algemene maatregelen. In de tabel is met deze adviesverzoeken rekening gehouden.

Verzoeken om spoedadvies

In het jaar 2016 heeft de Raad negen spoedadviesverzoeken van de regering in behandeling genomen. Deze verzoeken betreffen:

- het ontwerpbesluit van het Aanpassingsrijksbesluit vereenvoudiging en digitalisering procesrecht (RvA no. RA/03-16-AMvRb);
- het verzoek om nader advies over de reikwijdte van artikel 8 van de Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten, waarin de informatieplicht van de Raad van Ministers aan het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten is opgenomen (RvA no. RA/11-16-DIV);
- het ontwerp van het Landsbesluit procedureregels voordracht leden FTAC (RvA no. RA/12-16-LB);
- het ontwerpbesluit profiel leden FTAC (RvA no. RA/12A-16-LB);
- het ontwerpbesluit eindexamens v.w.o., h.a.v.o., v.s.b.o. (RvA no. RA/19-16-LB);
- de ontwerpbesluit tot wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek (ontbinding rechtspersonen door de Kamer van Koophandel en Nijverheid) (RvA no. RA/36-16-LV);
- de ontwerpbesluit tot vaststelling van de Begroting van Curaçao voor het dienstjaar 2017 (RvA no. RA/37-16-LV);
- het ontwerpbesluit, houdende algemene maatregelen, houdende wijziging van het Kiesbesluit Curaçao (herindeling stembedistricten) (RvA no. RA/46-16-LB) en;
- het ontwerp van de Eerste Suppletoire begroting 2016 (RvA no. RA/53-16-LV).

De Raad heeft één spoedadviesverzoek geretourneerd vanwege onvoltooide ambtelijke voorbereiding, te weten het ‘Besluit verkrijging en verlies Nederlanderschap met het oog op het vaststellen van de elementen die betrokken worden bij de belangenafweging inzake een besluit omtrent intrekking van het Nederlanderschap’ (met kenmerk RvA no. RA/57-16-AMvRb).

Dit betekent dat in het verslagjaar 15,7% van de adviesverzoeken als spoedadviesverzoek moet worden aangemerkt. Een groot aantal spoedadviesverzoeken legt een extra druk op de werkzaamheden van de Raad. In tabel 3 wordt een overzicht gegeven van het aantal spoedadviesverzoeken van 2011 t/m 2016.

Kwaliteit van wetgeving

De Raad heeft gemerkt dat ook in 2016 niet altijd gebruik gemaakt werd van de juiste deskundigheid in de redactie en toepassing van wetgevingstechniek op wetsontwerpen. De Raad heeft dit verslagjaar bij redactionele kanttekeningen, zowel in de adviezen zelf als in de bijlagen, veelvuldig verwezen naar de door de Raad van Ministers vastgestelde ‘Aanwijzingen voor de regelgeving’, in gevallen dat daar een aanknopingspunt voor was. Het feit dat deze aanwijzingen niet goed gevolgd zijn is volgens de Raad de kwaliteit van de aangeboden ontwerpen niet ten goede gekomen. De Raad is van mening dat een betere toepassing van de Aanwijzingen bij het opstellen van regelgeving de kwaliteit van de wetgeving zal verbeteren. Tot slot benadrukt de Raad dat aandacht voor de kwaliteit van wetgeving, zowel bestaand als nieuw, van permanente aard dient te zijn, en dat alle actoren in het wetgevingsproces hierin dienen te investeren.

3. DE 'PRODUCTIE' VAN DE RAAD IN HET JAAR 2016 | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

Tabel 3. Cijfers spoedadviesverzoeken 2011-2016

Jaar	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Percentage ontvangen spoedadviesverzoeken	60%	29%	34%	22%	35,5%	15,7%

Tabel 4. Varianten op dictum

1	De ontwerplandsverordening geeft de Raad van Advies geen aanleiding tot het maken van opmerkingen. De Raad geeft de regering in overweging het ontwerp bij de Staten in te dienen.	De Raad heeft geen bezwaar tegen het ontwerp en geeft een blanco advies.
2	Concluderend geeft de Raad van Advies de regering in overweging de ontwerplandsverordening bij de Staten in te dienen, nadat met het vorenstaande rekening is gehouden.	De Raad heeft geen zwaarwegende bedenkingen bij het ontwerp maar vraagt wel de aandacht voor enkele aanpassingen van het ontwerp en/of de toelichting.
3	Concluderend geeft de Raad van Advies de regering in overweging de ontwerplandsverordening niet bij de Staten in te dienen dan nadat met het vorenstaande rekening is gehouden.	De Raad heeft overwegende bezwaren tegen één of meer onderdelen van het ontwerp. Deze bezwaren kunnen meestal door aanpassing van het ontwerp worden ondervangen.
4	Concluderend heeft de Raad van Advies bezwaar tegen de ontwerplandsverordening en geeft de regering in overweging deze niet aldus bij de Staten in te dienen.	De Raad heeft fundamentele bezwaren die alleen door ingrijpende aanpassing van het ontwerp zijn te ondervangen.
5	Concluderend heeft de Raad van Advies bezwaar tegen de ontwerplandsverordening en geeft de regering in overweging deze niet bij de Staten in te dienen.	Dit zwaarste dictum wordt gebruikt wanneer de Raad zodanige bezwaren heeft dat deze niet door aanpassing van het ontwerp zijn te ondervangen. De Raad zal dan adviseren om het ontwerp niet bij de Staten in te dienen.

Dicta in 2016

Het advies van de Raad over een ontwerpregeling wordt afgesloten met een dictum, waarin de Raad zijn eendoordeel formuleert. In tabel 4 staan de bestaande vijf varianten op het dictum dat de Raad over een (regerings-) ontwerplandsverordening kan geven en de betekenis daarvan.

Ontwerpen waarover het vierde of vijfde dictum is gegeven dienen opnieuw in de vergadering van de Raad van Ministers aan de orde te worden gesteld. Dit wordt bepaald in onderdeel b van het tweede lid van artikel 4 van het reglement van orde voor de Raad van Ministers (P.B. 2012, no. 14). Op de website van de Raad, www.raadvanadvies.cw, staat in de rubriek 'Jaarverslagen' in het Jaarverslag 2016 onder 'Vaste dicta van de Raad en aanvullende cijfers m.b.t. 2016' een overzicht van de vaste dicta per categorie, genaamd 'Door de Raad van Advies te gebruiken vaste dicta'. In bijlage B treft de lezer een overzicht van hoe door de Raad is omgegaan met de vaste dicta in de jaren 2015 en 2016.

Conclusie gegeven dicta in 2016

De Raad gaf in dit verslagjaar drie maal dictum 4. Het betreft de adviezen over de volgende ontwerpen:

- de ontwerplandsverordening op de kansspelen (RvA no. RA/02-16-LV);
- het ontwerp van de Pensioenregeling voltijd gewezen Eilandsraadleden Curaçao (RvA no. RA/18-16-LV), en;
- de ontwerplandsverordening Begrotingskamer (RvA no. RA/22-16-LV).

Dictum 5 is in 2016 niet gegeven.

3. DE 'PRODUCTIE' VAN DE RAAD IN HET JAAR 2016 | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

De fungerend Ondervoorzitter van de Raad van Advies mevr. mr. L.M. Dindial biedt het Jaarverslag 2015 van de Raad van Advies aan, aan de Gouverneur van Curaçao mevr. L. George-Wout op 7 september 2016.

Toetsing aan grondrechten in het jaar 2016

4

Inleiding

De verenigbaarheid van ontwerpregelingen met grondrechten in de Staatsregeling en internationale verdragen is een essentieel element, dat bij de voorbereiding van ontwerpregelingen bijzondere aandacht vergt. Bij de juridische toetsing van de ontwerpregelingen, gaat de Raad onder meer na in hoeverre deze regelingen de toets aan bovengenoemde grondrechten zouden doorstaan. In dit verslagjaar heeft de Raad in een aantal adviezen erop gewezen dat bij de voorbereiding van ontwerpregelingen geen of onvoldoende aandacht is besteed aan de toetsing aan bovengenoemde grondrechten. Drie van deze adviezen worden in de volgende paragrafen kort belicht³.

4. TOETSING AAN GRONDRECHTEN IN HET JAAR 2016 | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

4.1. Het actief kiesrecht

1. Doelstelling van het initiatiefontwerp

Met de initiatiefontwerplandsverordening tot wijziging van het Kiesreglement Curaçao (Zittingsjaar 2015-2016-085) (hierna: het initiatiefontwerp met Statenummer 085)⁴ beogen de initiatiefnemers artikel 3 van het Kiesreglement Curaçao⁵ (hierna: het Kiesreglement) zodanig te wijzigen dat het actief kiesrecht wordt beperkt tot ingezetenen die;

- op Curaçao geboren Nederlanders (hierna: landskinderen) zijn;
- niet op Curaçao geboren Nederlanders zijn, maar die een zekere band met Curaçao hebben.

Van ‘een zekere band’ is volgens de initiatiefnemers sprake indien deze laatsten ten minste gedurende vijf jaar vóór de dag van de kandidaatstelling onafgebroken ingezetenen van Curaçao zijn geweest. De voorgestelde wijziging van het Kiesreglement heeft volgens de memorie van toelichting tot doel Curaçao te beschermen tegen de buitenproportionele gevolgen die een toestroom vanuit het Europese deel van het Koninkrijk naar Curaçao heeft voor kleine samenlevingen zoals de Curaçaose.

2. De verenigbaarheid van het initiatiefontwerp met het Statuut en de Staatsregeling

a. *Betekenis van ‘beperkingen’ in de zin van artikel 46, eerste lid, van het Statuut en artikel van de Staatsregeling*

Het actief kiesrecht is geregeld in artikel 46, eerste lid van het Statuut⁶ van het Koninkrijk der Nederlanden (hierna: het Statuut) en de artikelen 6⁷ en 43, eerste lid van de Staatsregeling. Op grond van artikel 46, eerste lid, van het Statuut en artikel 6 van de Staatsregeling kunnen, indien de noodzaak daartoe blijkt, bij landsverordening beperkingen aan het actief kiesrecht worden gesteld. Ten aanzien van de in artikel 46, eerste lid van het Statuut opgenomen mogelijkheid tot beperkingen van het actief kiesrecht volgt uit de literatuur dat de wetgever inzag dat zich technische moeilijkheden zouden kunnen voordoen bij de uitvoering van het algemeen kiesrecht, waarvan de oplossing ‘een praktische beperking’ zou kunnen zijn, die de aanvaarding van het beginsel als zodanig niet tekortdoet. Het is de bedoeling van de wetgever⁸ geweest om met beperkingen van het kiesrecht niet verder te gaan dan wat op grond van op lokale omstandigheden berustende praktische

³ De adviezen waarnaar in dit hoofdstuk wordt verwezen, staan op de website van de Raad van Advies: www.raadvanadvies.cw.

⁴ Advies van 11 mei 2016, RvA no. RA/05-16-LV

⁵ Het huidige artikel 3 van het Kiesreglement bepaalt: De leden van de Staten worden rechtstreeks gekozen door degenen, die op de dertigste dag vóór die van de kandidaatsstelling, bedoeld in artikel 14 ingezetenen zijn, mits zij Nederlander zijn en de kiesgerechtigde leeftijd, genoemd in artikel 43, eerste lid van de Staatsregeling op de dag van de stemming hebben bereikt.

⁶ Artikel 46, eerste lid van het Statuut luidt als volgt: De vertegenwoordigende lichamen worden gekozen door de ingezetenen van het betrokken land, tevens Nederlanders, die de door de landen te bepalen leeftijd, welke niet hoger mag zijn dan 25 jaren, hebben bereikt. Iedere kiezer brengt slechts één stem uit. De verkiezingen zijn vrij en geheim. Indien de noodzaak daartoe blijkt, kunnen de landen beperkingen stellen. Iedere Nederlander is verkiesbaar met dien verstande, dat de landen de eis van ingezetenschap en een leeftijdsgrens kunnen stellen.

⁷ In artikel 6 van de Staatsregeling staat het volgende: Iedere in Curaçao woonachtige Nederlander heeft gelijkelijk recht de leden van algemeen vertegenwoordigende organen te verkiezen alsmede tot lid van deze organen te worden verkozen, behoudens bij landsverordening gestelde beperkingen en uitzonderingen.

⁸ W. H. van Helsdingen, “Het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden”, pagina 502

bezwaren verantwoord is. De door de initiatiefnemers aangevoerde grond voor de beperking van het actief kiesrecht, te weten de bescherming van Curaçao tegen buitenproportionele gevolgen die een toestroom vanuit het Europese deel van het Koninkrijk naar Curaçao heeft voor kleine samenlevingen zoals de Curaçaose, kan volgens de Raad niet tot bedoelde praktische bezwaren gerekend worden. De Raad is van oordeel dat de beperking, zoals opgenomen in het voorgestelde artikel 3 van het Kiesreglement, niet verenigbaar is met artikel 46, eerste lid, van het Statuut en de artikelen 6 en 43, eerste lid van de Staatsregeling.

b. De gelijkheidstelling van Nederlanders

Verder heeft de Raad erop gewezen dat het kiesrecht, volgens artikel 6 van de Staatsregeling, gebonden is aan zowel het Nederlanderschap als het ingezetenschap en dat het ingezetenschap het belangrijkste criterium is. Dat betekent enerzijds dat het kiesrecht niet tot landskinderen beperkt is. Ook van Aruba, Sint Maarten, uit Nederland en het buitenland afkomstige Nederlanders, die ingezetenen zijn, hebben volgens artikel 43, eerste lid van de Staatsregeling kiesrecht⁹. Aan de andere kant houdt het in dat de landskinderen die geen ingezetenen zijn, geen kiesrecht toekomt op grond van laatstgenoemd artikellid van de Staatsregeling. De waarborg opgenomen in de artikelen 6 en 43, eerste lid van de Staatsregeling, geldt voor alle Nederlanders die ingezetenen van Curaçao zijn. Dit brengt volgens de Raad met zich mee dat, behoudens beperkingen en uitzonderingen, iedere Nederlander die

ingezetene is het recht heeft om te kiezen voor algemeen vertegenwoordigende organen. Op grond hiervan oordeelde de Raad dat de invoering van de beperking in het voorgestelde artikel 3 van het Kiesreglement inbreuk maakt op de gelijkstelling van Nederlanders geboren in Nederland, het Caribisch deel van Nederland, Aruba, Sint Maarten en Curaçao die de wetgevers van het Statuut en de Staatsregeling op het oog hadden. De Raad concludeerde daarom dat het initiatiefontwerp niet verenigbaar is met artikel 46, eerste lid van het Statuut en de artikelen 6 en 43, eerste lid van de Staatsregeling en dat wijziging van deze bepalingen van het Statuut en de Staatsregeling vereist is om de beoogde beperking van het actief kiesrecht te kunnen bewerkstelligen.

3. De verenigbaarheid van het initiatiefontwerp met het internationaal recht

a. De ruimte voor beperking van het actief kiesrecht in het algemeen

De Raad toetste de beoogde beperking van het actief kiesrecht van ingezetenen tevens Nederlanders die in de zin van het voorgestelde artikel 3 van het Kiesreglement geen band met Curaçao hebben ook aan het internationaal recht. Het gaat daarbij in het bijzonder om artikel 3 van het eerste protocol (hierna: EP) bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM) en artikel 25 van het Internationaal Verdrag Burgerrechten en Politieke Rechten (hierna: IVBPR), waarin het kiesrecht in algemene zin is vervat en artikel 14 van het EVRM¹⁰ waarin het discriminatieverbod

⁹ HR 16 februari 2001, R99/017HR CLI:NL:HR:2001:AB0185

¹⁰ Artikel 14 van het EVRM luidt als volgt: Het genot van de rechten en vrijheden die in dit Verdrag zijn vermeld, moet worden verzekerd zonder enig onderscheid op welke grond ook, zoals geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status.

4. TOETSING AAN GRONDRECHTEN IN HET JAAR 2016 | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

met betrekking tot de door het verdrag gewaarborgde rechten is opgenomen. Uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de Mens (hierna: het Europees Hof) volgt dat de staten die partij zijn bij het EVRM bevoegd zijn beperkende maatregelen te stellen aan het uit artikel 3 van het EP bij het EVRM voortvloeiende kiesrecht en daarin een ruime beoordelingsvrijheid (hierna: ‘margin of appreciation’) hebben. Om te beoordelen of de staten bij het stellen van beperkingen aan het actief kiesrecht binnen de ‘margin of appreciation’ blijven, toetst het Europees Hof de beperkingen aan de volgende elementen:

- of de aan het actief kiesrecht gestelde beperkingen dermate vergaand zijn dat dit recht daardoor wordt aangetast of zijn effectiviteit verliest;
- of de beperkingen een rechtmatig doel dienen, en;
- of de aangewende middelen niet onevenredig zijn ten opzichte van het nagestreefde doel.

b. *De toelaatbaarheid van de beperking van het actief kiesrecht, betreffende de effectiviteit daarvan*

Op grond van de rechtspraak van het Europees Hof hoeft het beperken van het actief kiesrecht, in die zin dat het stemrecht pas wordt verkregen na een minimale verblijfsduur in een verdragsstaat, niet onverenigbaar te zijn met artikel 3 van het EP bij het EVRM¹¹. Hierdoor komt de Raad tot het oordeel dat de door de initiatiefnemers beoogde beperking van het actief kiesrecht van ingezetenen tevens Nederlanders die geen band met Curaçao hebben, in de zin van het voorgestelde artikel 3 van het Kiesreglement, de toetsing aan het eerste element waaraan het Europese Hof de beperkingen toetst doorstaat. Het actief kiesrecht wordt immers door genoemde beperking niet in zijn kern aangetast.

c. *De toelaatbaarheid van het ontwerp in samenhang met EVRM*

De Raad oordeelt dat de door de initiatiefnemers aangevoerde argumenten voor de beoogde beperking onvoldoende houvast bieden voor de vaststelling van de toelaatbaarheid en noodzaak daarvan. In het advies is uitgebreid uiteengezet waarom de Raad tot dat oordeel gekomen is. Omdat het doel dat de initiatiefnemers met de beoogde beperking van het actief kiesrecht nastreven - om de reden genoemd in het advies - niet duidelijk is, kan moeilijk worden beoordeeld of die beperking verder gaat dan nodig is voor het bereiken van het beoogde doel. Aldus kan ook moeilijk worden vastgesteld of er sprake is van schending van artikel 3 van het EP bij het EVRM en artikel 25 van het IVBPR. De Raad heeft in zijn advies - om de in dat advies genoemde redenen - geconcludeerd dat het moeilijk vast te stellen is of het onderscheid dat naar afstamming of afkomst wordt gemaakt, op grond van het bepaalde in artikel 3 van het EP bij het EVRM in samenhang met artikel 14 van het EVRM toelaatbaar is.

¹¹ Gerards, J., “De nationale, Europese en internationale dimensie”, pagina 32

4.2. Het passief kiesrecht

1. Doelstelling van het initiatiefontwerp

De initiatiefnemers beogen met de voorgelegde initiatiefontwerplandsverordening tot wijziging van de Landsverordening vervallenverklaring lidmaatschap van de Staten (Zittingsjaar 2015-2016-091) (hierna: het initiatiefontwerp met Statenummer 091)¹² regels vast te stellen voor het van rechtswege schorsen (de tijdelijke opschorting) van een Statenlid in de uitoefening van zijn ambt bij een niet-onherroepelijke rechterlijke veroordeling voor een misdrijf als bedoeld in artikel 1, eerste lid, van de Landsverordening vervallenverklaring lidmaatschap Staten, en in het geval dat een Statenlid zich in voorlopige hechtenis bevindt voor het begaan van een misdrijf. Het initiatiefontwerp met Statenummer 091 strekt in feite ertoe het recht om tot Statenlid verkozen te worden (het passief kiesrecht) te beperken.

2. De verenigbaarheid van het initiatiefontwerp met de Staatsregeling

De grondslag voor de Landsverordening vervallenverklaring lidmaatschap Staten is te vinden in artikel 45, derde lid van de Staatsregeling. Dit artikellid bepaalt dat bij landsverordening regels kunnen worden gesteld voor de vervallenverklaring van het lidmaatschap van een Statenlid, dat wegens het begaan van een delict bij onherroepelijk rechterlijke uitspraak is veroordeeld tot een vrijheidsstraf. De tweede volzin van dit artikellid bepaalt tevens dat de landsverordening de misdrijven waarvoor het lidmaatschap van de Staten vervallen kan worden verklaard alsmede de

beroepsmogelijkheid van het betrokken Statenlid bij het Hof van Justitie regelt.

Toetsing van het door de initiatiefnemers met het initiatiefontwerp beoogde doel aan artikel 45, derde lid van de Staatsregeling heeft uitgewezen dat het buiten de regelgevende bevoegdheid opgenomen in dit artikellid valt. De initiatiefnemers zouden volgens de Raad dit doel slechts kunnen realiseren met een wijziging van de Staatsregeling. Dit omdat de voorgestelde beperking van het passief kiesrecht niet een beëindiging van het lidmaatschap van de Staten betreft, waarvan artikel 45, derde lid van de Staatsregeling melding maakt, maar de tijdelijke opschorting daarvan. Daarnaast willen de initiatiefnemers dat deze tijdelijke opschorting zou intreden bij een niet-onherroepelijke rechterlijke veroordeling, als bedoeld in artikel 1, eerste lid, van de Landsverordening vervallenverklaring lidmaatschap Staten. Dit terwijl in artikel 45, derde lid van de Staatsregeling uitdrukkelijk is opgenomen dat het om een onherroepelijke rechterlijke veroordeling tot een vrijheidsstraf moet gaan.

Verder hebben de initiatiefnemers tot doel een lid van de Staten van rechtswege te schorsen indien hij zich in voorlopige hechtenis bevindt voor het begaan van een misdrijf als bedoeld in artikel 1, eerste lid, van de Landsverordening vervallenverklaring lidmaatschap Staten. Ook dat staat naar het oordeel van de Raad op gespannen voet met artikel 45, derde lid, van de Staatsregeling. Bij een voorlopige hechtenis is immers nog geen sprake van een onherroepelijke rechterlijke uitspraak. Indien iemand in voorlopige hechtenis is genomen voor een misdrijf is er nog geen sprake van een inhoudelijke behandeling van zijn strafzaak en staat daardoor niet vast dat hij een strafbaar feit heeft gepleegd.

¹² Advies van 8 juli 2016, RvA no. RA/21-16-LV

4. TOETSING AAN GRONDRECHTEN IN HET JAAR 2016 | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

3. De verenigbaarheid van de beoogde beperking met het internationaal recht

In het advies worden de initiatiefnemers erop gewezen dat de voorgestelde beperking van het passief kiesrecht vergaand is en in de memorie van toelichting een toets mist aan internationale verdragen. Het gaat daarbij in het bijzonder om een toets aan artikel 3 van het EP van het EVRM, artikel 25 van het IVBPR, bestaande jurisprudentie en in rechtsliteratuur heersende opvattingen. Volgens de rechtspraak van het Europees Hof hierover, dient te worden getoetst of de beperking:

- niet zo ver wordt beperkt dat het in de kern wordt aangetast of zijn effectiviteit verliest;
- een rechtmatig doel dient, en;
- de aangewende middelen om het beoogde doel te bereiken niet onevenredig zijn ten opzichte van het nagestreefde doel.

Zoals aangegeven in het advies moeten bij deze toetsing een aantal punten in acht genomen worden. Ten eerste moeten de gronden voor de inbreuk op het passief kiesrecht welomlijnd en van voldoende gewicht zijn. In de memorie van toelichting bij het initiatiefontwerp met Statenummer 091 worden als gronden genoemd een niet-onherroepelijke rechterlijke veroordeling en het in voorlopige hechtenis stellen van een Statenlid voor een misdrijf als bedoeld in artikel 1, eerste lid van de Landsverordening vervallenverklaring lidmaatschap Staten. Het feit dat in deze gevallen geen sprake is van een strafzaak die uitgedeed is bij een onafhankelijke rechter, maakt volgens de Raad de gronden niet gewichtig genoeg om een beperking van het passief kiesrecht te kunnen rechtvaardigen.

In het advies is op de tweede plaats opgemerkt dat de beperking in het initiatiefontwerp afhankelijk is gesteld van het begaan van een misdrijf als bedoeld in artikel 1, eerste lid, van de Landsverordening vervallenverklaring lidmaatschap Staten en dat geconstateerd is dat de misdrijven waarnaar in genoemd artikellid wordt verwezen, opgenomen zijn in het oude Wetboek van Strafrecht. Bij de invoering van het nieuwe Wetboek van Strafrecht is deze verwijzing niet gewijzigd, waardoor het dan ook niet duidelijk is welke misdrijven tot schorsing van een lid van de Staten kunnen leiden.

Tot slot heeft de Raad de initiatiefnemers in het advies erop gewezen dat er voldoende procedurele waarborgen moeten zijn bij het stellen van de beoogde beperking. Geconstateerd is dat de mogelijkheid voor een Statenlid om in beroep te gaan bij het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba, in geval van schorsing bij een niet-onherroepelijke rechterlijke veroordeling of voorlopige hechtenis voor een misdrijf als bedoeld in artikel 1, eerste lid, van de Landsverordening vervallenverklaring lidmaatschap Staten, niet in het initiatiefontwerp is opgenomen.

4.3. Het discriminatieverbod

De ontwerp-landsverordening tot wijziging van de Successiebelastingverordening 1908 (hierna: het ontwerp) waarover de Raad in 2016 heeft geadviseerd¹³, strekt onder andere ertoe een definitie van het begrip ‘levenspartner’ in de Successiebelastingverordening 1908 op te nemen, zodat schenking en erfenis aan de samenwonende levenspartner fiscaal gelijk getrokken wordt met die van echtelieden.

In het voorgestelde artikel 1A, vierde lid van de Successiebelastingverordening 1908 staat dat levenspartners geen bloed- en aanverwanten in rechte lijn kunnen zijn. Dit sluit aan op het bepaalde in artikel 1:41 van het Burgerlijk Wetboek (hierna: BW). In artikel 1:41 BW is een absoluut huwelijksverbod opgenomen voor alle aanverwanten in rechte opgaande en nederdalende lijn: schoonouders en schoonkinderen, stiefouders en stiefkinderen en aanverwanten in verdere graad. In het advies is de bijzondere aandacht van de regering gevraagd voor de omstandigheid dat het Europees Hof onder omstandigheden het huwelijksverbod tussen gewezen schoonouders en schoonkinderen strijdig acht met artikel 12 van het EVRM. Deze aanverwanten moeten volgens het Europees Hof in beginsel met elkaar kunnen trouwen.¹⁴

Ook het Arbitragehof in België liet zich uit over de vraag of er sprake is van discriminatie nu het Belgisch Burgerlijk Wetboek bepaalt dat de koning een huwelijksverbod kan opheffen tussen bijvoorbeeld een oom en een nicht, terwijl dit niet kan in andere, vergelijkbare situaties. Bijvoorbeeld voor het huwelijk tussen een stiefouder en zijn stiefkind na het overlijden van de echtgenoot die de aanverwantschap tot stand heeft gebracht, geldt een absoluut huwelijksverbod dat niet kan worden opgeheven.

Aan de regering is daarom geadviseerd nader onderzoek te doen naar de gevolgen van deze uitspraken van het Europees Hof en het Arbitragehof in België voor artikel 1:41 BW en in het verlengde daarvan ook het voorgestelde artikel 1A, vierde lid, van de Successiebelastingverordening 1908.

¹³ Advies van 29 juli 2016, RvA no. RA/29-16-LV

¹⁴ EHRM 13 september 2005, nr. 36536/02 (B. en L./VK).

4. TOETSING AAN GRONDRECHTEN IN HET JAAR 2016 | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

~ Groepsfoto ter gelegenheid van het overleg d.d. 22 april 2016 van de Raden van Advies van het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Aanvullende cijfers en algemene informatie over de Raad

5

De Raad van Advies ziet het belang in van openbaarheid in een democratische rechtsstaat. Met het oog hierop heeft de Raad een website opengesteld waar uitgebrachte adviezen voor de burger toegankelijk gemaakt worden. Het plaatsen van de adviezen vindt plaats volgens afspraken gemaakt met de regering op 24 oktober 2012 en met de Staten op 7 december 2012. Naast de adviezen treft de burger op de website ook algemene informatie, zoals de adviseringstaak en de samenstelling van de Raad.

Verder is op de website in de rubriek 'Jaarverslagen' een online versie van dit jaarverslag te vinden en in dezelfde rubriek, onder 'Vaste dicta van de Raad en aanvullende cijfers m.b.t. 2016', ook een overzicht van de vaste dicta per categorie van ontwerpregelingen en cijfers over de productie van de Raad.

Bijlagen

6

BIJLAGE A

Nevenfuncties en –werkzaamheden van de Ondervoorzitter en de leden van de Raad van Advies van Curaçao in het jaar 2016

Naam	Nevenfuncties en –nevenwerkzaamheden
mevr. mr. L.M. Dindial (fungerend Ondervoorzitter)	<ul style="list-style-type: none"> – CEO en President van the Curacao Hospitality and Tourism Association (CHATA) – Voorzitter van de Geschillencommissie Kustwacht – Lid van de Raad van Commissarissen van RBC Bank
Ing. G.W.Th. Damoen MSc. (lid)	<ul style="list-style-type: none"> – Adjunct-Directeur Risk & Compliance van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (de CBCS) – Gemachtigde van de CBCS belast met de management van de Giro Bank N.V.
dr. J. Sybesma (lid)	<ul style="list-style-type: none"> – Juridisch adviseur van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten – Lid van de Raad van Beroep Ambtenarenzaken bij het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en van Bonaire, Sint Eustatius en Saba (HvJ) – Lid van het Gerecht in Eerste Aanleg SVB-Lar Zaken bij het HvJ – Lid van de meervoudige kamer, bedoeld in artikel 37, derde lid, van de Rijkswet Gemeenschappelijk Hof van Justitie (HvJ) – Parttime docent aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de University of Curaçao Dr. Moises da Costa Gomez – Redactielid van het Caribisch Juristenblad (CJB) – Secretaris van de Groepsraad Zeeverkeners Monseigneur Verriet – Secretaris van de Raad van Toezicht Stichting Rode Kruis Bloedbank Curaçao
mevr. drs. Ch. Alberto	<ul style="list-style-type: none"> – Executive Director Vidanova Pension Fund Foundation – Lid van het bestuur van Dutch Caribbean Stock Exchange Foundation – Lid van het bestuur van Caribbean Pension Funds Association (CAPAS)
mr. W.R. Flocker	<ul style="list-style-type: none"> – Advocaat bij FCW Legal – Voorzitter van de Raad van Toezicht van de University of Curaçao Dr. Moises da Costa Gomez – Secretaris van de vaste commissie Vennootschapsrecht – Lid van de Commissie Evaluatie Corporate Governance Curaçao – Docent vennootschapsrecht verbonden aan de Stichting Juridische Beroepsopleidingen /Stichting Excellence Juridische Opleidingen

6. BIJLAGEN | RAAD VAN ADVIES VAN CURAÇAO | JAARVERSLAG 2016

Naam	Nevenfuncties en –nevenwerkzaamheden
mr. R. Sillé	<ul style="list-style-type: none"> - Samenwerking Fernando c.s. Tax Consultancy - Directeur RGS Consultancy BV - Gastdocentschap Sociaal Economische Faculteit van de University of Curaçao Dr. Moises da Costa Gomez
drs. H.T. van der Woude RC	<ul style="list-style-type: none"> - Algemeen directeur (CEO) Kooyman Holding International B.V. - Algemeen directeur Kooyman Sint Maarten B.V. (Sint Maarten) - Algemeen directeur Antil Holding N.V. en Kooyman Aruba N.V. (Aruba) - Lid van de Raad van Toezicht van de Stichting Dierenbescherming Curaçao - Lid van de Raad van Commissarissen van Funmiles Antilles B.V. - Voorzitter van de Raad van Commissarissen van Funmiles Aruba N.V. - Lid van de Raad van Commissarissen van Isotex Curaçao B.V.

BIJLAGE B

Gebruik door de Raad van Advies van vaste dicta per categorie ontwerpregeling

	Dictum 1 Blanco	Dictum 2 Aandacht gevraagd voor	Dictum 3 Rekening houden met	Dictum 4 Niet dan nadat	Dictum 5 Niet aanbieden
Jaar 2015	-	7	12	2	1
Jaar 2016	-	14	3	3	-
Jaar 2015	3	6	2	1	-
Jaar 2016	3	12	3	-	-
Jaar 2015	-	1	-	-	-
Jaar 2016	-	-	1	-	-
Jaar 2015	-	-	-	-	-
Jaar 2016	2	-	-	-	-

	Dictum 1 Vaststellen	Dictum 2 Vaststellen nadat	Dictum 3 Niet vaststellen
Initiatiefontwerplandsverordeningen ¹⁵			
Jaar 2015	3	-	-
Jaar 2016	-	-	-

Raad van Advies van Curaçao

Architectenweg 1

Saliña, Curaçao

Tel: +599 9 461-2678

Fax: +599 9 465-2676

www.raadvanadvies.cw